

KLEIBOSSOORTEN, DERTIG VAN DE ALGEMEENSTE KORST- EN TRILZWAMMEN UIT HET KROMME-RIJNGEBIED

Ida Bruggeman

Griffensteijnseplein 23, 3703 BE Zeist

Bruggeman, I. 2013. Thirty of the most common wood inhabiting species of Corticiaceae and resupinate jelly fungi in the centre of The Netherlands. *Coolia* 56(4): 189–200.

The Kromme-Rijng gebied (KRG) is a fertile, humid region in the centre of The Netherlands. Thirty of the most common wood inhabiting species of Corticiaceae and resupinate jelly fungi of this region are listed. About half of these are rare (zz) to very rare (zzz) in The Netherlands as a whole. These zzz-species are *Botryobasidium aureum*, *Hypochnicium polonense*, *Bourdottia galzinii*, *Fibrodontia gossypina* and *Uthatabasidium fusisporum*; the zz species *Subulicystidium longisporum*, *Sistotremastrum niveocremum*, *Botryobasidium conspersum* imp., *Hyphodontia arguta*, *Trechispora stevensonii*, *Hypochnicium vellereum*, *Basidioidendron caesiocinereum*, *Heterochaetella dubia*, *Phlebia livida* and *Phlebiella tulasnelloides*. The common and rather common species are: *Hyphoderma praetermissum*, *Scopuloides hydroides*, *Rogersella sambuci*, *Brevicellicium olivascens*, *Hyphoderma puberum*, *Botryobasidium subcoronatum*, *Peniophora lycii*, *Phanerochaete sordida*, *Cerocorticium confluens*, *Hyphoderma setigerum*, *Cylindrobasidium laeve*, *Megalocystidium lactescens*, *Hyphoderma argillaceum*, *Dacrymyces stillatus* and *Hyphodontia nespori*. Comparison with the species found in another fertile, humid area (Coovels Bos) showed that 11 of the 15 zz and zzz species grow there too. Data on habitat and substrate are compared with literature.

De afgelopen jaren heb ik intensief korst(tril)zwammen verzameld in het Kromme-Rijng gebied. Hieronder vindt u een deel van de resultaten. Het Kromme-Rijng gebied (KRG) maakt deel uit van de kleibossen zoals omschreven in de serie kleibos-artikelen van Veerkamp, Keizer en van den Dool in *Coolia* (1994, 1995, 1997). In deel 2 (1995) staat een algemene beschrijving van het gebied met kaartjes. Veerkamp e.a. onderzochten vooral de mycorrhizasoorten van de lanen. Mijn artikel gaat over korstvormende, houtverterende soorten. Aangezien het meeste dode hout in bossen ligt, gaat het over bossoorten. Bossen in het KRG zijn voedselrijke, vochtige tot zeer vochtige bossen. Mijn onderzoeksterrein zijn hout(stapels) in landgoedbossen, moerasbossen (Figuur 1), elzenbroekbossen en essenhakhoutbossen (Figuur 2). Veel voorkomende bomen in het KRG zijn essen, vaak in de vorm van essenhakhout, esdoorns, iepen, zoete kers, vogelkers, zomereik, resten van beukenlanen, op moerassige plekken vooral elzen, wilgen en populieren. Naaldbomen en berken zijn zeldzaam. Hier en daar zijn *Taxus* en andere naaldbomen aangeplant en er zijn ook enkele Douglassparrenbosjes. De laatste zijn vaak erg droog. Aan de noordrand van het gebied zijn enkele vochtige bossen met dennen en/of veel berken. Deze zijn hier buiten beschouwing gelaten.

Dit artikel gaat over 30 van de meest algemene korstvormende soorten in het KRG. Waarom alleen algemene soorten? Ik denk dat er behoefte bestaat aan een lijst van veel voorkomende soorten. Toen ik pas naar korstjes begon te kijken, was ik na elke determinatie onzeker. Om die onzekerheid wat te beteugelen had ik behoefte aan informatie over de verspreiding en de zeldzaamheid van soorten. In het "Overzicht van de Paddestoelen in Nederland" (1999) en later in de (on-line) "Verspreidingsatlas paddenstoelen" vond ik gege-

Tabel 1. 30 van de algemeenste soorten uit het KRG, vergeleken met hun voorkomen in Nederland als geheel en met hun voorkomen in het Coovelsbos (CB).

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Ned	CB (blokken)
<i>Hyphoderma praetermissum</i>	Kransbekerharskorstje	a	6
<i>Scopuloides hydroides</i> *	Wastandjeszwam	z	5
<i>Rogersella sambuci</i>	Witte vlierschorszwam	a	12
<i>Brevicellicium olivascens</i> *	Grauwgeel dwergkorstje	a	5
<i>Hyphoderma puberum</i>	Fluwelig harskorstje	a	4
<i>Subulicystidium longisporum</i> *	Priemharig korstje	zz	4
<i>Botryobasidium aureum</i> *	Gulden trosvlies	zzz	0
<i>Botryobasidium subcoronatum</i> *	Gespentrosvlies	a	7
<i>Peniophora lycii</i>	Berijpte korstzwam	a	6
<i>Phanerochaete sordida</i>	Groezelig huidje	a	8
<i>Cerocorticium confluens</i>	Ziekenhuiskorst	a	5
<i>Hypochnicium polonense</i> *	Ruwharig elfendoekje	zzz	0
<i>Sistotremastrum niveocremeum</i>	Grote urnkorstzwam	zz	4
<i>Hyphoderma setigerum</i>	Barstend harskorstje	a	6
<i>Cylindrobasidium laeve</i>	Donzige korstzwam	a	5
<i>Bourdotia galzinii</i> *	Slijmerig waskorstje	zzz	2
<i>Trechispora stevensonii</i> *	Stevensons dwergkorstje	zz ¹	0
<i>Botryobasidium conspersum</i> imp.	Grijswit trosvlies	zz	2
<i>Hyphodontia arguta</i> *	Priemtandjeszwam	zz	0
<i>Fibrodontia gossypina</i> *	Muizetandkorstje	zzz	1
<i>Uthatabasidium fusisporum</i>	Spoelvormig trosvlies	zzz	2
<i>Hypochnium vellereum</i> *	Winterelfendoekje	zz	1
<i>Megalocystidium lactescens</i>	Gewone melkkorstzwam	z	2
<i>Hyphoderma argillaceum</i>	Fijnharig harskorstje	z	4
<i>Dacrymyces stillatus</i> *	Oranje druppelzwam	a	3
<i>Hyphodontia nespori</i>	Penseeltandjeszwam	a	4
<i>Basidioidendron caesiocinereum</i> *	Ruwsporig harshaarveegje	zz	3
<i>Heterochaetella dubia</i> *	Witte suikertrilzwam	zz	2
<i>Phlebia livida</i>	Veranderlijke aderzwam	zz	3
<i>Phlebiella tulasnellloidea</i>	Wissewasje	zz	6
^{1.} Als <i>Trechispora farinacea</i> imp.			

vens over de zeldzaamheid. Helaas maakten deze me vaak extra onzeker, want ik vond met grote regelmaat zeldzame soorten en zelfs af en toe soorten die nieuw waren voor Nederland. Gelukkig waren er Bert Tolsma en Wim Appelhof die dan zeiden “maak je over die zeldzaamheid geen zorgen; dat geldt niet voor de paddenstoelen in deze regio” en “dat komt omdat er maar zo weinig mensen naar korstjes kijken”. De gegevens die ik nodig had, waren dus maar mondjesmaat beschikbaar. Als ik ze toch wilde hebben, zou ik ze zelf bij elkaar

Figuur 1. Moerasbos (elzenbroekbos) Rijnwijck.

moeten sprokkelen. Dat zou dan voor mij te laat zijn, maar anderen zouden er misschien wel iets aan hebben. Vandaar dit artikel.

Dertig algemene soorten van het Kromme-Rijngebied (KRG)

Algemeen betekent hier: tussen 1 januari 2010 en 30 april 2012 tien of meer maal door mij verzameld in het KRG. Dit betekent niet per se dat ze in 10 verschillende hokken gevonden zijn. Niet alle algemene soorten zijn opgenomen. Soorten die ontbreken zijn de grotere soorten die in het veld goed te herkennen zijn *Stereum* (Korstzwammen), *Steccherinum* (Raspszwammen), Papierzwammetje, diverse *Peniophora*'s (Schorszwammen), *Vuilleminia* (Schorsbrekers), grote trilzwamsoorten enz.). De vondsten daarvan heb ik slecht geadministreerd. Verder ontbreken algemene soorten waarvan ik relatief weinig gegevens heb. Bijvoorbeeld soorten die ik voor het verschijnen van Bernicchia (2010) niet kende en soorten of die ik om andere redenen pas laat begon te begrijpen (bijvoorbeeld *Trechispora* (Dwergkorstjes), *Sistotrema* (Urnkorstzwammen), *Tomentella* (Rouwkorstjes) en *Tulasnella* (Waaszwammen)).

In de tabel hiernaast staat in kolom 1 de Latijnse naam, in kolom 2 de Nederlandse naam, in kolom 3 de mate van zeldzaamheid volgens de Verspreidingsatlas, in kolom 4 het aantal blokken waarin de soort is aangetroffen in het Coovels bos (Lammers e.a., 2012). *Achter een naam betekent dat er een opmerking bij de soort is. Rangschikking van de soorten is naar mate van voorkomen in het KRG. De algemeenste bovenaan en de zeldzaamste onder. De aanduidingen a, z, zz en zzz in de derde kolom slaan op het voorkomen in Nederland als geheel. Hierbij moet wel de kanttekening gemaakt worden dat de verspreiding van veel soorten onvoldoende bekend is, omdat er in sommige delen van Nederland nooit intensief naar korstzwammen gezocht is. Uitzonderingen zijn bijvoorbeeld de Stiphoutse bossen, Drente,

Figuur 2. Winterbeeld essenhakhout op de Wulperhorst.

Coovels bos en de duinen; in de IJsselmeerpolders is wel gezocht maar die waarnemingen zijn nog niet allemaal verwerkt. Mijn eigen waarnemingen wachten bij Telmee op opname in de Verspreidingsatlas.

Discussie

In bossen op arme, droge zandgronden komen andere bomen, planten en dieren voor dan in rijke, vochtige bossen. Gegevens hierover zijn te vinden in de Verspreidingsatlas. Daarin wordt onder ‘oecologie’ de biotoop- en substraatvoorkeur van iedere soort aangegeven. Zoals te verwachten omvat mijn KRG lijst veel soorten (15 van de 30) die in heel Nederland algemeen (a of z) zijn en het niet zo nauw nemen met hun biotoop, dan wel een voorkeur hebben voor loofbossen of vochtige loofbossen. Uitgesproken naalddhoutliefhebbers ontbreken uiteraard, evenals soorten van arm zand. De overige 15 soorten, de helft dus, zijn volgens de Verspreidingsatlas landelijk gezien zeldzaam (zzz of zz). De veronderstelling ligt voor de hand dat deze soorten hun hoofdverspreiding in vochtige, voedselrijke bossen of misschien zelfs in het KRG hebben. Dit geldt met name voor de vijf zzz-soorten, maar zeker ook voor *Hypochnicium vellereum* (zz) en *Heterochaetella dubia* (zz). Van de overige zz-soorten zijn meer waarnemingen nodig voor stevige conclusies. Drie van de vijf zzz- en acht van de tien zz-soorten uit het KRG komen ook in het vochtige, voedselrijke Coovelsbos voor (Lammers e.a., 2012). De daar ontbrekende soorten zijn *Botryobasidium aureum* (zzz), *Hypochnicium polonense* (zzz), *Trechispora stevensonii* (als *Trechispora farinacea* imp.) en *Hyphodontia arguta*. Dit ontbreken werd per e-mail bevestigd door Henk Lammers. Het ontbreken van *T. stevensonii* zegt trouwens weinig omdat dat deze soort ten tijde van het onderzoek waarschijnlijk nog beschouwd werd als de imperfecte vorm van *T. farinacea*.

Bij een paar soorten kloppen de gegevens in de Verspreidingsatlas niet met mijn bevindingen. Zo'n soort is *Hyphoderma argillaceum*. Volgens de Verspreidingsatlas komt deze voor in droog, arm naaldbos en loofbos op arm zand. Naar mijn bevindingen komt hij daarnaast echter ook geregeld voor in de voedselrijke bossen van het KRG. Ook werd hij in 4 blokken in het Coovels bos aangetroffen. *Botryobasidium conspersum* imp. komt volgens de Verspreidingsatlas voor in loofbos op rijk zand. Naar mijn ervaring komt hij in veel meer biotopen voor. Hij is algemeen in de voedselrijke, vochtige bossen (op klei en zavel) van het KRG, maar ik ken hem ook van gemengd bos op arme zandgrond (Bornia en Heidestein bij Zeist). Van *Botryobasidium aureum*, *Bourdotia galzinii*, *Phlebia livida* en *Heterochaetella dubia* beschikten de schrijvers van de Verspreidingsatlas kennelijk over onvoldoende gegevens voor een preciezere omschrijving dan "loofbossen" respectievelijk helemaal geen biotoop. Het zijn alle drie algemene soorten in de vochtige, voedselrijke bossen van het KRG. Meer gegevens over habitat en substraat vindt u in de opmerkingen hieronder bij de beschrijving van de soorten (in alfabetische volgorde). Tenzij anders aangeduid zijn de beschrijvingen van substraten en biotopen gebaseerd op eigen waarnemingen aan Nederlands materiaal.

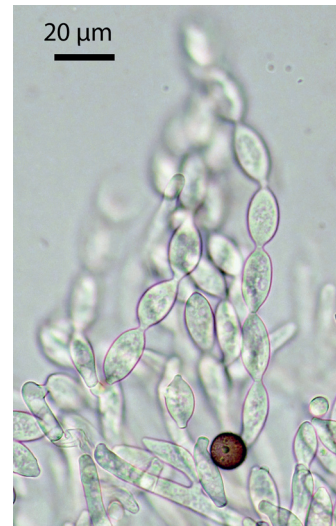
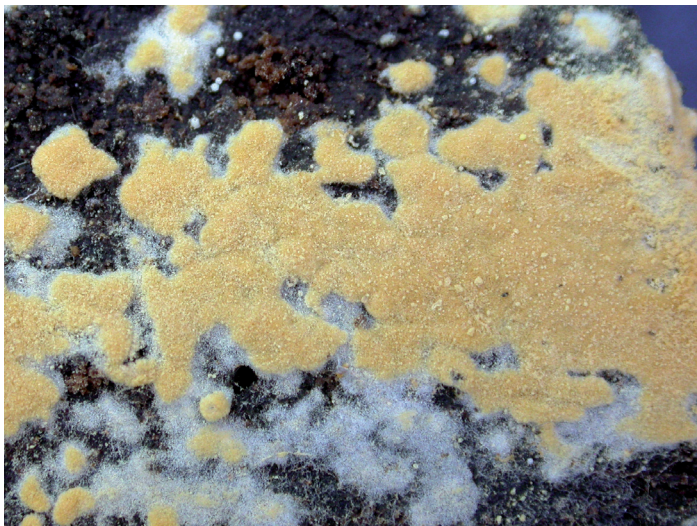
***Basidioidendron caesiocinereum* - Ruwsporig harshaarveegje**

Deze soort vond ik 10 keer in het KRG. Op eik (4 ×), wilg, iep, populier en loofhout onbekend. Over het algemeen wordt aangenomen dat deze soort een voorkeur voor naaldhout heeft. Het frequente voorkomen op loofhout in het KRG is dan ook enigszins verassend. Uit het Coovels bos wordt de soort van eik en berk vermeld (Lammers e.a., 2012). Volgens Kotiranta e.a. (2009) heeft *B. caesiocinereum* in Finland op naaldbomen wrattige, kleine sporen en op loofhout grote, ± gladde. Dat klopt in Nederland zeker niet altijd. Een exemplaar op eik van de Wulperhorst (KRG) had juist opvallende duidelijke wratten.

***Botryobasidium aureum* - Gulden trosvlies**

De gele anamorfe van deze soort (Figuren 3 en 4) is in het veld moeiteloos te herkennen,

Figuur 3 en 4. *Botryobasidium aureum* anamorfe (links), en (rechts) conidiënketen (met bruine myxo-spore).

witte vormen zijn wat lastiger. Het was één van de eerste korstjes die ik op naam wist te brengen. Alras bleek dat deze soort voor diverse korstjeskenners een grote onbekende was. Ik heb hem daarom op excursies nogal gepromoot. Dit is, helaas, nog niet terug te vinden in de Verspreidingsatlas, waar slechts 5 vondsten op staan. De teleomorf is zeldzamer dan de anamorf en mogelijk is hij gebonden aan de zomermaanden. Ze komen vaak samen voor. Verspreiding: onvoldoende bekend. De anamorf is één van de algemeenste soorten van het KRG. Ook in het Vechtgebied is hij niet zeldzaam, maar ik heb hem slechts één maal op pleistocene zandgrond gevonden en twee maal op rijke zandgrond. Ik ken hem ook uit de IJsselmeerpolders. Hij is niet bekend uit het Coovels bos.

Habitat: op de onderkant van stammen, loofhoutbrokken en takken, talrijk op de onderste takken in houtstapels; in bossen, dicht begroeide bermen van lanen, dicht essenhakhout en vochtige bossen.

Substraat: zoals veel *Botryobasidium*s groeit deze soort op sterk verrot tot vrijwel geheel vergaan hout op plaatsen met een hoge luchtvochtigheid. Hij groeit graag op es, maar ook op bijvoorbeeld esdoorn, beuk en iep.

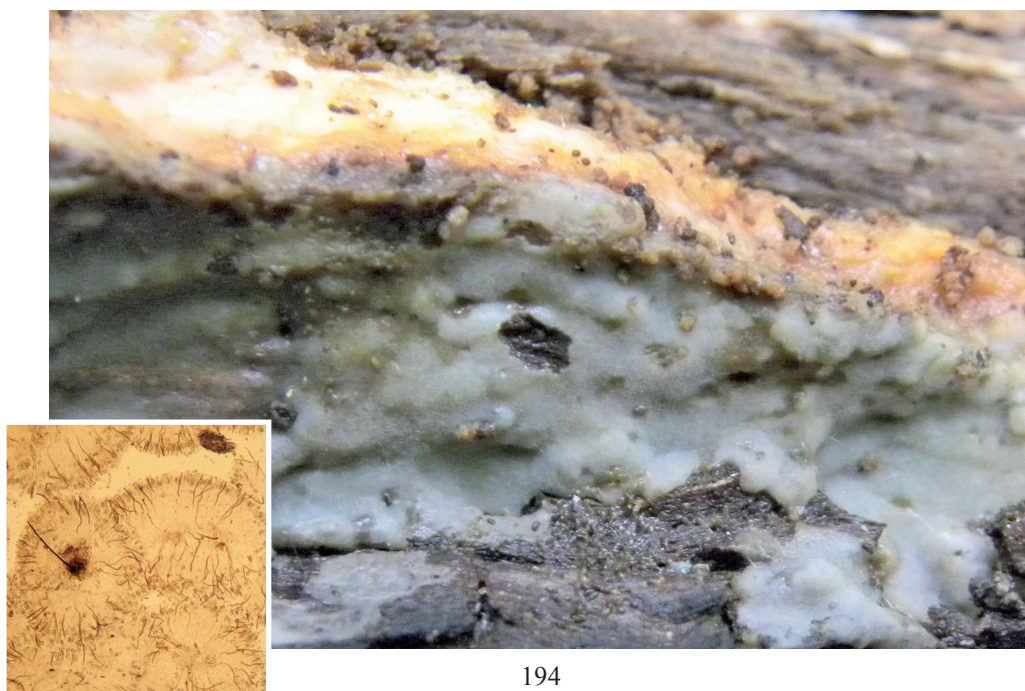
***Botryobasidium subcoronatum* – Gespentsrosvlies**

Deze soort is weliswaar algemeen in het KRG, maar hij heeft zijn hoofdverspreiding op de zandgronden waar het één van de alleralgemeenste soorten is.

***Bourdotia galzinii* - Slijmerig waskorstje**

Een weinig bekende soort (zie Figuur 5). In het veld te verwarren met *Exidiopsis effusa*.

Figuur 5. *Bourdotia galzinii* op binnenkant van een brok essenhout, en microscopisch beeld met lange, dunne, gekleurde gloeocystiden (inzet).

Variabel van kleur, maar geregeld met een prachtig blauwe zweem. Onder de microscoop te herkennen aan de gloeocystiden (deze zijn in jong materiaal kleurloos en vaak moeilijk te vinden) en de korte brede sporen.

Verspreiding: in het KRG heb ik deze soort op alle onderzochte landgoederen wel één of meerdere malen gevonden. Zoals het zich nu laat aanzien lijkt hij zijn hoofdverspreiding op de landgoederen van het KRG te hebben. Ik maak uit de Verspreidingsatlas op dat van de 7 eerdere vondsten uit Nederland 6 uit het Fluviatiele district komen en eentje uit Brabant (Coovels bos?).

Habitat: volgens Krieglsteiner (2000) zou de soort een voorkeur voor ooibossen hebben. *Bourdotia* is in het KRG niet gebonden aan moerassige stukken, maar mijdt ze ook niet. Ik heb hem één keer gevonden in vrij droog, open (dat jaar gehakt) essenhakhoutbos.

Substraat: de soort groeit op de allerlei soorten loofhout zoals iep, es, esdoorn, wilg en beuk. Op de onderkant van liggende, wat vochtige, matig verrotte takken en stammen, ook op de zijkant van liggende en hangende, dode stammen. Hij lijkt graag te zitten op de gladde binnenkant van holle brokken essenhout. Hij kan vrij grote plakken vormen en loopt incidenteel wel eens over op andere substraten (mos, aarde, asco's). Soms groeit hij op de zijkant van stammen (iep). Volgens Lammers e.a. (2012) heeft de soort een voorkeur voor dikkere stammen. In het KRG komt hij zeker ook op dikke stammen voor, maar niet overwegend.

***Brevicellicium olivascens* - Grauwgeel dwergkorstje**

Volgens Krieglsteiner (2000) voorkomend in broekbossen en vochtige voedselrijke bossen; op grond van mijn waarnemingen zou ik zeggen op moerassige tot vrij droge plaatsen (maar dit blijft een aandachtspunt); Peter Jan Keizer (1982) trof de soort in groten getale aan in wilgenstruwelen in de Drentse moerasbossen. De Verspreidingsatlas geeft geen duidelijke voorkeur voor een bepaald type bossen. Kotiranta e.a. (2009) melden hem van droge, middeldroge en vochtige kruidenrijke vegetaties en parken. Je krijgt al met al de indruk dat er een voorkeur lijkt te bestaan voor voedselrijke gronden. Het lijkt me zinvol aandacht te besteden aan de biotopen waar de soort in Nederland in voorkomt en zo nodig de informatie in de Verspreidingsatlas bij te werken.

***Dacrymyces stillatus* – Oranje druppelzwam (onderbemonsterd)**

Dacrymyces lacrymalis verschilt van *D. stillatus* door de dunnere wanden en septen van de sporen, bovendien vormt hij nooit arthrosporen. Rijpe sporen van *D. stillatus* hebben verdikte sporenwanden en septen en deze soort vormt veelvuldig arthrosporen. Vruchtlichamen die geheel uit arthrosporen bestaan zijn in het veld goed te herkennen aan hun feloranje kleur, het doffe oppervlak en de stroperige consistentie. Krieglsteiner (2000) vermeldt dat ze ook kleurloos kunnen zijn. Ik heb dat nooit gezien. Het verschil in dikte van de sporenwanden en septen is niet altijd duidelijk, zelfs niet bij sporen die conidiën vormen en dus onmiskenbaar rijp zijn. Het is verder een hardnekkig misverstand dat *D. stillatus* vooral op naaldhout voorkomt. In het KRG kan de anamorfe (arthrosporen) grote delen van populierenstammen bedekken.

***Fibrodontia gossypina* – Muizetandkorstje**

Verspreiding. De Verspreidingsatlas vermeldt vijf vondsten. Elf van mijn 14 vondsten komen van diverse locaties in een moerasgebied bij Zeist, de Blikkenburg. Enkele daarvan, maar

zeker niet alle, hebben mogelijk betrekking op hetzelfde mycelium. Verder één vondst uit Utrecht-stad op de onderkant van een totaal verrotte (je kon de vezels er met handenvol uit trekken), kleddernatte populierenstam langs de weg. En dan nog één van een door en door verrotte tak (houtsoort onbekend) in een houtstapel in een greppel in een essenhakhoutbosje op de Nienhof bij Bunnik. Na 30 april 2012 vond ik de soort nogmaals in een broekbosje bij de Veensteeg (KRG), weer op onbekend loofhout, maar vrijwel zeker geen populier. Twaalf van mijn 14 vondsten komen zeker van populier. Krieglsteiner (2000) vermeldt de soort van liggend, verrot hout van 3 soorten populier en verder van haagbeuk en vlier in broek- en populierenbossen. Eriksson e.a. (1981) vermelden hem van diverse boomsoorten waaronder iep en populier in voedselrijke bossen. Lammers e.a. (2012) vermelden de soort van berk. Samenvattend zou je kunnen zeggen: dit is een soort die in zeer vochtige tot vochtige, voedselrijke bossen voorkomt op de onderkant en in holtes van sterk verrotte stammen en takken van allerlei loofboomsoorten, maar een voorkeur voor populier lijkt te hebben. Waarschijnlijk speelt bij deze soort een hoge luchtvochtigheid een belangrijke rol.

***Heterochaetella dubia* – Witte suikertrilzwam**

Verspreiding: geen erg algemene soort, maar toch bekend van 10 vondsten in het KRG. Ook deze soort lijkt een voorkeur te hebben voor vochtige, voedselrijke bossen. Volgens de Verspreidingsatlas vooral bekend uit het fluviatiele gebied en de IJsselmeerpolders.

Habitat: diverse typen vochtige, tot zeer vochtige bossen op rijke grond, essenhakhout, moeras met dicht wilgenstruweel, gemengd, vochtig loofbos met o.a. wilg, populier, haagbeuk, eik en els.

Substraat: verrot tot sterk verrot loofhout van es (9×), iep (2×), wilg (1×), onbekend (3×). Zowel de Verspreidingsatlas als Krieglsteiner (2000) melden dat de soort volgens de literatuur ook van naalddhout bekend is. De substraten die Krieglsteiner zelf heeft gezien zijn populier en els.

Deze trilkorst met zijn cilindrische, dikwandige, ver uitstekende cystiden kun je gemakkelijk voor een *Hyphodontia* of *Lagarobasidium detriticum* (Spatelharig elfendoekje) houden. Net als de laatste soort zit *Heterochaetella dubia* vol met stervormig kristallen. De tremelloïde basidiën vallen niet erg op en je zou bovendien kunnen denken dat ze van een parasitaire soort zijn.

***Hyphodontia arguta* – Priemtandjeszwam**

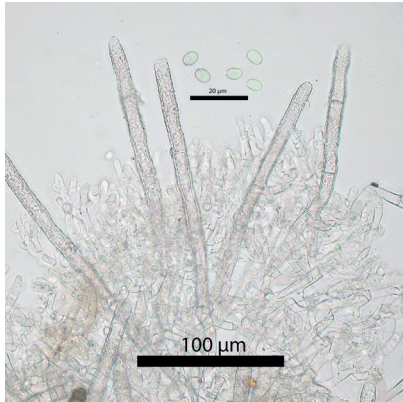
Dit lijkt een soort te zijn van uitgesproken vochtige tot zeer vochtige voedselrijke milieus (eigen waarnemingen ondersteund door Krieglsteiner, 2000). De Verspreidingsatlas laat een groot aantal vondsten uit Noord-Brabant zien, maar uit het Coovels bos wordt hij niet vermeld (Lammers e.a. 2012). Bijkomende bijzonderheid: 2/3 van mijn collecties komt uit essenhakhoutbos.

***Hypochnicium polonense* – Ruwharig elfendoekje**

Erg mooie, tere soort (Figuur 6 en 7) met ver uitstekende, stompe, fijn geïncrusteerde cystiden.

Verspreiding: er staan slechts twee stippen op de Verspreidingsatlas, één in de kalkrijke duinen en eentje in het Fluviatiele district. Ook in Baden-Württemberg is de soort zeer zeldzaam (Krieglsteiner (2000). Eriksson & Ryvarden (1976) noemen hem verspreid, maar zeldzaam.

Figuur 6 en 7. *Hypochnicium polonense*; boven: cystiden en sporen.

Lammers e.a. (2012) vermelden de soort niet uit het Coovels bos. Wim Appelhof kent hem van twee vondsten in het Utrechtse veengebied. Zelf heb ik in de onderzochte periode deze soort toch echt 22 maal verzameld op 9 locaties, waarvan 6 in het KRG, 2 in Vechtgebied (Over-Holland en Nijenrode), 1 keer op de zandgrond (Zeist), 1 in de Flevopolder (Horsterwold) en 1 langs de kust (Voornes Duin).

Habitat: Krieglsteiner (2000) meldt deze soort van vochtige, voedselrijke bossen; Eriksson & Ryvarden (1976) van vochtige bossen. De helft van mijn vondsten komt uit moerassen of broekbossen. De meeste vondsten zijn van voedselrijke grond, die van Wim van een broekbos op veen. Kortom, de soort lijkt een voorkeur te hebben voor zeer vochtige tot vochtige bossen. Waarschijnlijk is een hoge luchtvochtigheid belangrijk.

Substraat: sterk tot zeer sterk verrot loofhout. Mijn vondsten zijn van de onderkant van verrotte iepenstammen en -takken, van de onderkant van elzen-, essen-, wilgentakken en van verrotte populierstammen. De vondst van zandgrond kwam van een totaal verrotte beukenstam. Soms was het niet duidelijk van welke boomsoort het hout afkomstig was. Wim Appelhofs vondsten zijn van wilg. Krieglsteiner (2000) meldt hem van els, es, broekbossen en beuk, Europese vogelkers, populier en zilverspar.

***Hypochnicium vellereum* – Winterelfendoekje**

Dit is een soort van de late herfst en winter. Hij groeit (voornamelijk) op iep. Iep is een soort van voedselrijke bossen en *H. vellereum* dus ook. In tegenstelling tot veel korstzwammen groeit deze soort niet op de onderkant van liggende takken en stammen, maar vooral op de zij- en onderkanten van liggende of hangende, schorsloze iepenstammen waar hij grote vlakken vormt. Deze relatief droge habitat wordt ook benut door o.a. diverse *Hyphoderma*-soorten. Omdat de soort grote vlakken vormt valt hij al van verre op. Ik vermoed dat hij daarom relatief vaak verzameld wordt. Met een beetje oefening is hij in het veld goed te herkennen. Het komt geregeld voor dat hij geïnfecteerd is door de parasitaire trilzwamachtige *Filobasidiella lutea* (Figuren 8, 9, 10). Geïnfecteerde exemplaren kunnen er heel verschillend uitzien (Figuren 8 en 9).

Figuur 8. *Hypochnicium vellereum* geïnfecteerd met *Filobasidiella lutea*.

***Scopuloides rimosa* (incl. *hydroides*) – Wastandjeszwam**

Volgens Krieglsteiner (2000) is dit een middelmatig vochtminnende soort die ook in broekbossen voorkomt mits daar geen sterke nat-droog afwisseling optreedt. In het KRG is de soort zeer algemeen op de onderkant van takken en stammen. Hij kan grote oppervlakken bedekken. Mijn indruk is dat hij tamelijk vochtminnend is en in vochtige, voedselrijke bossen algemener is dan in drogere bossen op arme grond.

Er is een onopgelost probleem betreffende deze soort. De vraag is: gaat het om één of om twee soorten? Volgens Eriksson e.a. (1984) en de Verspreidingsatlas zijn er twee soorten: *S. hydroides* en *S. rimosa*. Volgens de meeste auteurs is er maar één soort die *S. rimosa* (incl. *S. hydroides*) heet. Zelfs Nordic Macromyces (Hansen & Knudsen, 1997), dat doorgaans Eriksson op de voet volgt, onderscheidt alleen *S. rimosa*. Volgens Eriksson e.a. l.c. verschilt *S. hydroides* van *S. rimosa* door stekels die dicht opeen staan en gewimperd zijn, terwijl *S. rimosa* verspreide, cilindrische stekels zou hebben. De afbeelding van *S. hydroides* in Eriksson e.a. laat conische, gewimperde stekels zien, die niet echt dicht op elkaar staan, zien. Het meeste Nederlandse materiaal komt goed overeen met dit plaatje.

***Subulicystidium longisporum* s.l. (incl. *Subulicystidium perlongisporum*) – Priemharig korstje**

Subulicystidium perlongisporum is onlangs voor het eerst in Nederland gevonden. In het verleden werd hij niet onderscheiden van *S. longisporum*. Het verschil zit in de sporen: *S. perlongisporum* heeft, zoals zijn naam al doet vermoeden, nog langere sporen, die bovendien smaller zijn ($Q > 9$ versus $Q = 4 - 7$ in *S. longisporum*). Dit verschil in vorm en lengte

Figuur 9 en 10. *Hypochnicium vellereum* geïnfecteerd met *Filobasidiella lutea* (links); (rechts) *Filobasidiella lutea*: basidiën met sporen.

van de sporen is het enige onderscheid tussen beide soorten. Het is niet onmogelijk dat er overlap tussen beide soorten zal blijken te zijn. De toekomst zal hier wel duidelijkheid over brengen. *S. longisporum* is algemener dan *S. perlongisporum*.

Verspreiding: *S. longisporum* s.l. (incl. *S. perlongisporum*) is het op 5 na algemeenste korstje van het KRG. Verder ken ik hem uit het Utrechtse Vechtgebied, het Horsterwold (Flevopolder), kasteel Renswoude bij Scherpenzeel, de duinen, Overijssel en de Utrechtse Heuvelrug (Zeist en Austerlitz).

Habitat: hij komt voor op vochtige tot moerassige plekken in bossen en dichte struwelen, en lijkt zijn hoofdverspreiding in voedselrijke bossen en struwelen te hebben. Vondsten van zandgrond betroffen steeds nat, behoorlijk verrot loofhout.

Substraat: op de vaak sterk verrotte onderkant van liggende takken en stammen van allerlei soorten loofhout en op de binnenwand van holle houtbrokken. Volgens Krieglsteiner (2000) zou de soort een voorkeur hebben voor es. In het Nederlandse materiaal herken ik dat niet. De soort is hier niet kieskeurig en komt voor op loofhout van allerlei boomsoorten, ook geregeld op es, dat wel. Ruim 20% van mijn collecties komt uit essenhakhoutbos (maar dat is geen garantie dat hij op essenhout stond). Eén van mijn collecties komt van de natte voet van een dode, staande distelstengel in een moeras, ook groeit hij soms vanaf hout verder op de aarde eromheen. De soort lijkt een hoge luchtvochtigheid nodig te hebben. Hij kan dikke, witte korstjes vormen, maar vaker is het een ijl waasje. In beide gevallen kun je met een loep de tere, uitstekende cystiden goed zien.

Op locaties die af en toe onder water staan vormt dit korstje op de onderkant van takken in de modder kleine witte bolletjes. Dit is de anamorf (Bruggeman-Nannenga, 2011) die erg op *Bulbillomyces farinosa* (Korreltjeszwam) lijkt. Ze groeien op vergelijkbare plaatsen. Sterker nog, ze groeien geregeld op dezelfde tak en zelfs door elkaar heen. In het veld kunnen de bolletjes met een loep meestal wel onderscheiden worden doordat die van *Subulicystidium* gestekeld zijn (let op: soms zijn de stekels zo dun dat je ze zelfs met loep niet ziet). De

bolletjes van *Bulbillomyces* zijn glad. Dit is in het verleden niet onderkend en dat betekent dat een deel van de opgaven in de verspreidingsatlas van *Bulbillomyces farinosa* wel op *Subulicystidium longisporum* zal slaan.

***Trechispora stevensonii* – Stevensons dwergkorstje**

Vroeger werd deze soort tot *T. farinacea* gerekend. Tegenwoordig worden exemplaren met arthrosporen *T. stevensonii* genoemd. *Trechispora farinacea* imp. in de Verspreidingsatlas is dus *T. stevensonii*.

Mijn dank gaat uit naar allen die bijgedragen hebben aan het tot stand komen van dit artikel, Naar Wim Appelhof, Mirjam Veerkamp, Eduard Osieck, Peter-Jan Keizer en Bert Tolsma. Vondsten van de Wulperhorst, de Blikkenburg, Oostbroek, De Kurk en de Nienhof hebben een belangrijke rol gespeeld bij het tot stand komen van dit artikel en ik ben Het Utrechts Landschap dan ook erg dankbaar voor de vergunning op deze en andere terreinen te mogen inventariseren.

Foto van de hand van de auteur.

Literatuur

- Arnolds, E., Kuyper, Th.W., & M.E. Noordeloos. 1999. Overzicht van de Paddestoelen in Nederland. 2de druk.
- Bernicchia, A. & Gorjón, S.P. 2010. Corticiaceae s.l. Fungi Europaei 12, Ed. Candusso. Italia.
- Bruggeman-Nannenga, I., 2011. Een opmerkelijke vondst: het *Aegeritina*-stadium van het Priemharig korstje. *Coolia* 44(2): 69–70.
- Dool, E. van den, Veerkamp, M. & Keizer, P.-J. 1997. Kleibospaddestoelen III. Utrechtse kleiboslanen – ‘bijzondere soorten’, vroeger en nu. *Coolia* 40(2): 73–133.
- Eriksson, J. & Ryvarden, L. 1975. The Corticiaceae of North Europe 3. *Fungiflora* Oslo.
- Eriksson, J. & Ryvarden, L. 1976. The Corticiaceae of North Europe 4. *Fungiflora* Oslo.
- Eriksson, J., Hjortstam, K. & Ryvarden, L. 1981. The Corticiaceae of North Europe 6. *Fungiflora* Oslo.
- Eriksson, J., Hjortstam, K. & Ryvarden, L. 1984. The Corticiaceae of North Europe 7. *Fungiflora* Oslo.
- Hansen, L. & Knudsen, H. 1997. Nordic Macromycetes 3. Nordsvamp, Copenhagen.
- Keizer, P.-J., 1982. Oecologie en taxonomie van houtbewonende Aphyllphorales in moerasbossen in Drente. Doctoraal verslag. (Landbouwhogeschool Wageningen, R.U. Utrecht).
- Keizer, P.-J., Dool, E. van den & M.T. Veerkamp, 1995. Kleibospaddestoelen II. Utrechtse kleiboslanen – Verspreiding, oecologie en waardering. *Coolia* 38(2): 54–68.
- Krieglsteiner, G.J., 2000. Die Großpilze Baden-Württembergs I. Verlag Eugen Ulmer Stuttgart.
- Kotiranta, H., Saarenoksa, R. & Kytövuori, I. 2009. Aphyllphoroid fungi of Finland. Helsinki University Print.
- Lammers, H., van Hooff, H., Raaijmakers, L., Kuik, J. van & Boudewijns, T. 2012. Niet zomaar en bos....!! Tilburg.
- Veerkamp, M. T., Keizer, P.-J. & E. van den Dool, 1994. Kleibospaddestoelen I. Geografische verspreiding, *Coolia* 37(3): 136–145.

